و آشنائی با آن برای مراجعه‌کننده به دایرةالمعارف نهایت ضرورت را دارد، زیرا بوسیله‌ی این عناوین است که مراجعه‌کننده به مطلب مورد نظر خود دست میابد.

**(الف)** مطلع (matla') عبارتست از «عنوان دایرة‌المعارفی» یک موضوع، یعنی عنوانی که آن موضوع در ذیل آن عنوان در دایرةالمعارف آمده است. مطلع گاه مستقیم است، یعنی با «عنوان عبارتی» (یعنی عنوان موضوع در سیاق عبارت یا کلام) یکی است (مانند «فیزیک»، «افریقای شمالی»، «اسدی طوسی»، و «درآمد داخلی»)، و گاه معکوس است، یعنی، از لحاظ ترتیب کلمات، معکوس عنوانِ عبارتی است، چنانکه در سیاق کلام «دریای خزر» میگوئیم و می‌نویسیم، اما موضوع دریای خزر در دایرةالمعارف تحت مطلع **خزر، دریای** میآید؛ قسمت پیش از علامت «،» («خزر» در مثال مذکور) صدْرِ مطلع، و قسمت پس از آن («دریای») ذیل مطلع خوانده میشود. مطلعهای مستقیمْ ذیل ندارند، و منحصر به صدر خود میباشند. چنانکه ملاحظه میشود، **برای درآوردن یک مطلع معکوس به عنوان عبارتی آن، باید از بعد از علامت «،» شروع کرده ذیل مطلع را تا آخر و سپس صدر آنرا خواند.**

در جدول صفحه‌ی ۳۲ نمونه‌های متعدد از «عناوین عبارتی» و مطلع (یعنی عنوان دایرةالمعارفی) هر یک ملاحظه میشود.

**(ب)** از لحاظ دیگر، مطلعها را میتوان به ***اصلی، ضمنی،*** و **ارجاعی** تقسیم کرد. مطلعهای ارجاعی اطلاعی معتنابه در باب موضوع مورد نظر به مراجعه‌کننده نمیدهند، بلکه او را به موضع دیگری از کتاب راهنمائی میکنند. مطلعهای اصلی عناوین دایرةالمعارفی مقالات اصلی و مستقل کتاب میباشند. مطلعهای ضمنی عناوین مقالاتی هستند که در ضمن مقاله‌ای مستقل (و با مطلعی اصلی) درج شده‌اند.

تشخیص این مطلعها آسان است: مطلعهای اصلی و ارجاعی با حروف ۱۰ سیاه (جز احیاناً بعضی الفاظ ــ بیشتر مربوط به القاب یا شماره‌ی ترتیب صاحبان لقب ــ که هیچگاه در صدر مطلع نمیآیند)، و کمی بیرون از طرف راست ستونها چاپ شده‌اند. مطلعهای ضمنی با عنوان عبارتی و با حروف ۱۰ سیاه، ولی نه بیرون از طرف راست ستونها، بلکه در ضمن مقالات چاپ شده‌اند.

مثلا شرح حال ابوریحان بیرونی در صفحه‌ی ۳۵ کتاب با مطلع اصلی **ابوریحان بیرونی** آمده است. چون ممکن است خواننده‌ای شرح حال وی را در ردیف «بیرونی» جستجو کند، در این ردیف (ستون اول صفحه‌ی ۴۸۷) مطلع ارجاعی **بیرونی** درج و به «ابوریحان بیرونی» ارجاع شده است. همچنین، در باب شهر بولاق مصر مقاله‌ای با مطلع اصلی **بولاق** در صفحه‌ی ۴۶۸ آمده است، و در ضمن همین مقاله، اطلاعاتی در باب مطبعه‌ی مشهور بولاق تحت مطلع ضمنی **مطبعه‌ی بولاق** درج شده.

**(ج)** انتخاب مطلعها در کتابهای مرجع در درجه‌ی اول اهمیت است، زیرا بوسیله‌ی مطلعها است که مراجعه‌کننده به مطلب مورد نظر خود دست میابد، و اگر روشی منظم و منطقی در این کار اتخاذ نشود دایرةالمعارف به هیچ نمی‌ارزد.

در باب انتخاب مطلعها ضوابطی هست که در دایرة‌المعارفهای غربی رعایت میشود، و در کتاب حاضر هم نهایت کوشش در مرعی داشتن آنها شده است. ضوابطی هم هست عمدةً در باب نقل اعلام غربی به الفبای فارسی، که ما خود آنها را برای تنظیم کار خود وضع کرده‌ایم. این موضوع مهمتر و مفصلتر از آنست که شرح آن در این خلاصه مفید فایده‌ای باشد، و لهذا خواننده را در این باب به §۴۳ حواله میدهیم، و در اینجا فقط به این مطلب اکتفا میکنیم که ضابطه‌ی کلی در انتخاب مطلعها اینست که هر موضوع تحت مشهورترین عنوان خود یا یکی از عناوین مشهور خود بیاید؛ و بعبارت دقیقتر، عنوان مشهور یا قسمت خاص یا مشهور عنوان در صدر مطلع آن قرار داده شود.

**(د)** برای مزید فایده، به بسیاری از مطلعها ملحقاتی منضم شده است، مانند شماره‌ی فوقانی مطلع، که معادل خارجی مطلع یا جزءِ مشخِّص آنرا در ذیل صفحه بدست میدهد؛ تلفظ؛ احیاناً معنی یا وجه اشتقاق یا زبانی که مطلع از آن گرفته شده است؛ مترادفات مطلع؛ عنوان کاملتر مطلع؛ و امثال آنها، که تفصیل جملگی خواهد آمد.

### §۳۸ـ مطلعها

تکرار میکنیم که مطالب مندرج در کتاب حاضر تحت عناوینی تنظیم شده است، و این «عناوین دایرةالمعارفی»ـ که آنها را **مطلعهای مقالات** میخوانیم ــ نوعاً با حروف ۱۰ سیاه چاپ

و کمی بیرون از طرف راست ستونها آغاز میشوند، مگر آنهائی که در ضمن مقالات آمده‌اند، که با ۱۵ سیاه چاپ می‌شوند، ولی نه بیرون از طرف راست ستونها.

برای اینکه مراجعه‌کننده بتواند به مطلب مورد نظر خود به آسانی دست یابد لازمست که آشنائی کافی با مطلعها و چگونگی انتخاب و ضبط آنها داشته باشد، و لهذا به ایراد توضیحات کافی در این باب مبادرت میشود.

**۳۹ـمطلعهای مستقیم و معکوس**

چنانکه اشاره شد، مطلع (یعنی عنوان دایرةالمعارفی) بسیاری از موضوعها با «عنوان عبارتی» آنها (یعنی عنوان آنها در سیاق عبارت) یکسان است. مثلا میگوئیم «در قرن اخیر، فیزیک دستخوش تحولات عمیقی شده است»، و در دایرة‌المعارف هم «فیزیک» را تحت عنوان یا مطلع **فیزیک** میجوئیم و میابیم. همچنین، مینویسیم «تبدّل عناصر در قرن حاضر عملی شده است»، و اگر خواستار اطلاعاتی در باب موضوع تبدل عناصر باشیم، این موضوع را تحت مطلع **تبدل عناصر** میابیم.

**اینگونه مطلعها را، که منطبق با «عناوین عبارتی» هستند، مطلعهای مستقیم خوانیم.**

اما در موارد بسیار متعدد، خاصه در اعلام اشخاص، بین مطلعها و عناوین عبارتی تفاوت فاحشی موجود است، بدین معنی که مطلع، از لحاظ ترتیب کلمات، «معکوس» عنوان عبارتی است. این گونه مطلعها را **مطلعهای معکوس** نامیم. مثلا در سیاق کلام میگوئیم:

دریای راس شاخابه‌ای از اقیانوس کبیر است.
از مشاهیر فلاسفه‌ی مدرسی انگلیسی راجر بیکن را میتوان نام برد.
شمس‌الدین محمد اسیری لاهیجی از شعرای عهد صفویه و مؤلف کتاب مفاتیح الاعجاز است.
دین زردشتی بوسیله‌ی زردشت تأسیس شد.
شهرت مارکی دو ساد بیشتر بسبب آثار مستهجن اوست.
اولین طرح اتمی از سر جوزف جان تامسن است.
بنجمین دیزریلی، سیاستمدار معروف انگلیسی، ملقب به ارل آو بیکنزفیلد بوده است.

و غیره. از طرف دیگر، اگر کسی بخواهد از یک دایرة‌المعارف اطلاعی در باب دریای راس بدست آورد باید ردیف «راس، دریای» را جستجو کند، و هکذا در امثله‌ی دیگر، که باید بترتیب ردیفهای «بیکن، راجر»؛ «اسیری لاهیجی، شمس الدین محمد»؛ «زردشتی، دین»؛ «ساد، مارکی دو»؛ «تامسن، سر جوزف جان»؛ «دیزریلی، بنجمین»؛ و «بیکنزفیلد، ارل آو» را ملاحظه نماید. خلاصه آنکه چیزی که در سیاق عبارت «دریای راس» خوانده میشود، مطلع آن (یعنی عنوان دایرةالمعارفی آن) «راس، دریای»، یعنی معکوس ترتیب فوق الذکر، است. چنین مطلعی یک **صدر** (کلمه‌ی «راس») و یک **ذیل** (کلمه‌ی «دریای») دارد، که با علامت «،» از یکدیگر جدا میشوند، و حال آنکه مطلعهای مستقیم منحصر به صدر میباشند.

ضمناً از توضیحات مذکور معلوم شد که، برای درآوردن یک مطلع معکوس به صورت قابل درج در سیاق عبارت، ابتدا ذیل آنرا تا انتها میخوانیم، و سپس به صدر بازمیگردیم، و آنرا تا آخر میخوانیم.

در جدول ذیل امثله‌ای از انواع مطلعها و عنوان عبارتی آنها مندرج است. چنانکه ملاحظه میشود، مثلا شخصی که در سیاق کلام او را مارکی دو ساد میخوانیم، مطلعش در دایرةالمعارف «**ساد، مارکی دو**» است؛ بالعکس مطلع «**باخ، یوهان سباستیان**» در سیاق کلام بصورت «یوهان سباستیان باخ» درمیآید.

**امثله از مطلعها**

| عنوان در سیاق عبارت | مطلع (عنوان دایرةالمعارفی) |
|---|---|
| باد | **باد** |
| ابراهیم سامانی | **ابراهیم سامانی** |
| اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی | **اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی** |
| ابراهیم ابن سنان | **ابراهیم ابن سنان** |
| رتو-رومیائی | **رتو-رومیائی** |
| درفش کاویان (یا کاویانی) | **درفش کاویان (یا کاویانی)** |
| دریای راس | **راس، دریای** |
| راجر بیکن | **بیکن، راجر** |
| یوهان سباستیان باخ | **باخ، یوهان سباستیان** |
| مارکی دو ساد | **ساد، مارکی دو** |
| سر جوزف جان تامسن | **تامسن، سر جوزف جان** |
| دین زردشتی | **زردشتی، دین** |
| میرزا حسین خان سپهسالار | **حسین خان سپهسالار، میرزا** |
| ارل آو بیکنزفیلد | **بیکنزفیلد، ارل آو** |
| ادوارد گرنویل براون | **براون، ادوارد (گرنویل)** |

**۴۰ـمطلعهای ارجاعی**

علاوه بر تقسیم مطلعها به مستقیم و معکوس، مطلعها به اصلی، ضمنی، و ارجاعی تقسیم میشوند. مطلع ارجاعی اساساً برای راهنمائی کردن خواننده است به موضعی از کتاب که

میتواند در آنجا اطلاع مورد نیاز را بدست آورد (در باب ارجاعات، فصل هشتم ملاحظه شود). معذلک، برای راهنمائی بیشتر، اغلب یکی دو کلمه اطلاع اضافی نیز بعد از مطلع آورده شده است. مثلا در ستون دوم صفحه‌ی ۱۱۷۶ این مقالات دیده میشود:

**زلالیه:** ← چشم.
**زلاند،** دانمارک، ← زیلند.
**زلاند، پول وان:** ← وان زلاند، پول.
**زلاند جدید:** ← زلند جدید.

در هر یک از این مقالات، عنوانی که با حروف ۱۰ سیاه چاپ شده است مطلع ارجاعی است. اولی خواستار اطلاع در باب زلالیه را به مقاله‌ی **چشم** حواله میکند، و دومی زلاند مربوط به دانمارک را به مقاله‌ی **زیلند**، و غیره. بعنوان مثالهای دیگر، مطلعهای **رینو، رینه، ریو، و ریو** در ستون دوم صفحه‌ی ۱۱۵۴ ملاحظه شود. همچنین در مقاله‌ی

**آرری،** اولین **ارل آو:** ← بویل، راجر.

(ستون اول صفحه‌ی ۹۳)، قسمت سمتِ راستِ علامتِ «:» مطلع ارجاعی است؛ صدر مطلع **آرری** است، و عبارت «اولین **ارل آو**» ذیل آن میباشد (ملاحظه کنید که کلمه‌ی «اولین» که شماره‌ی ترتیب است، با حروف متن مقالات چاپ شده است، نه با حروف ۱۰ سیاه).

### ۴۱ـ مطلعهای اصلی و ضمنی

مطلع اصلی مطلعی است که با حروف ۱۰ سیاه و کمی بیرون از طرف راست ستونی که در آن درج شده آغاز می‌شود، و تعریف و شرحی از موضوع آن به دنبالش میآید. مطلعهای ضمنی عناوینی هستند که در ضمن مقاله‌ی یک مطلع اصلی با حروف ۱۰ سیاه چاپ شده‌اند، و بهمین جهت (یعنی چون در سیاق عبارت آمده‌اند)، **صورت عنوان عبارتی دارند.**

مثلا در مقاله‌ی **آبشار** (ستون دوم صفحه‌ی ۱۲)، «**آبشار**» مطلع اصلی است، و مقاله مطلع ضمنی ندارد. در صفحه‌ی ۱۰۹۸، ستون دوم، مقاله‌ای به این صورت آمده است:

**رمز** (ramz)، در علم و فن حایلرها، دستگاهی . . . .
. . . . . .
. . . . . رمز اقسام متعدد دارد. **رمز ثنائی** (sonā'i)
رمزی است که در آن . . . . . .

در این مقاله، مطلع اصلی **رمز** است، و **رمز ثنائی** مطلع ضمنی است. همچنین، در مقاله‌ی مربوط به **پیشاهنگی** (ستون اول صفحه‌ی ۵۸۱)، **پیشاهنگی** مطلع اصلی است، و هر یک از عناوین **پیشاهنگی پسران، پیشاهنگی دختران، و پیشاهنگی در ایران** مطلعهای ضمنی است.

در مقاله‌ی مربوط به چشم (صفحه‌ی ۸۰۰)، که مطلع اصلی آن **چشم** است، مطلعهای ضمنی **اعضای ضمیمه‌ی چشم** و **پرده‌های چشم** و غیره آمده است. چنانکه گفته شد، اینگونه مطلعهای ضمنی، چون در سیاق عبارت میآیند، بترتیب مستقیم ضبط میشوند، و حال آنکه اگر میخواستیم آنها را عنوان مقالات جداگانه در ردیف الفبائی «چشم» قرار دهیم، درج آنها با مطلعهای معکوس ذیل صورت میگرفت:

**چشم، اعضای ضمیمه‌ی،**
**چشم، پرده‌های،.**

### ۴۲ـ فواید مطلعهای ضمنی

مطلعهای ضمنی در بسیاری از موارد، از جمله در مقالات مربوط به خاندانها و سلسله‌ها، مانع گسیخته شدن رشته‌ی مطلب میگردند، و بعلاوه، توسّل به آنها سبب صرفه‌جوئی در جا میشود. به همین جهت، مثلا در مقالات جغرافیائی نسبةً کوتاه، که ناحیه‌ای با مرکزش یک نام دارد، آنکه مهمتر است مطلع اصلی قرار داده میشود، و دیگری در ضمن آن میآید. مثلا

**چاه بهار** (cāh bahār)، شهرستان، استان . . . . . .
. . . . . مرکزش، شهر و بندر **چاه بهار** . . . . . .

در مقاله‌ی **جیهانی** (صفحه‌ی ۷۸۴، ستونهای دوم و سوم)، پس از توضیحی در باب خانواده‌ی جیهانی، بعضی از اعضای مشهور این خاندان تحت مطلعهای ضمنی مستقیم **ابوعبدالله (I) جیهانی، عبیدالله ابن احمد جیهانی، ابوعلی محمد ابن محمد جیهانی،** و غیره آمده‌اند. همچنین، در مقاله‌ی «**دروسوس، مارکوس لیویوس**» (صفحه‌ی ۹۷۱، آخر ستون اول)، پس از شرح زندگینامه‌ی این شخص، برای پسرش، که عیناً نام پدر را داشته است، مطلع جداگانه تنظیم نشده، بلکه زندگینامه‌ی وی با مطلع ضمنی (همان صفحه، اوایل ستون دوم) آمده‌است، منتها چون این مطلع در سیاق عبارت مندرج است، بصورت مستقیم (یعنی بصورت **مارکوس لیویوس دروسوس**) درج شده.

بالاخره، در مقاله‌ی مربوط به خاندان راسل (صفحه‌ی ۱۰۵۹، اواخر ستون اول) زندگینامه‌ی عده‌ای از افراد مشهور

این خاندان آمده است، از قبیل جان راسل، ملقب به (اولین) ارل آو بدفرد؛ فرانسیس راسل، ملقب به (دومین) ارل آو بدفرد؛ فرانسیس راسل، ملقب به (پنجمین) دیوک آو بدفرد؛ و غیره (برای برتراند راسل، فیلسوف و ریاضیدان شهیر، بعلت اهمیت مقام وی، مقاله‌ی جداگانه درج شده است). سپس خواستاران اطلاع اجمالی در باب افراد این خاندان را، بوسیله‌ی مطلعهای ارجاعی، به این مقاله حوالت کرده‌ایم. مثلا در ستون سوم صفحه‌ی ۳۹۵، مطلع ذیل درج شده است:

**بدفرد، ارل آو و دیوک آو**

که ارجاع شده است به **جان آو لنکستر** (صفحه‌ی ۷۲۲، ستون سوم)، که لقب دیوک آو بدفرد داشته است، و به مقاله‌ی خاندان راسل، که بعضی از اعضای آن لقب ارل آو بدفرد یا دیوک آو بدفرد داشته‌اند. همچنین در ستون دوم صفحه‌ی ۱۰۶۰ ارجاعات متعدد به مقاله‌ی خاندان راسل مشاهده میشود.

**۶۳ـ انتخاب و تنظیم مطلعها**

اینک به مسئله‌ی بسیار مهم انتخاب مطلعها میرسیم. این موضوع در هر کتاب مرجع حائز درجه‌ی اول اهمیت است، زیرا بوسیله‌ی مطلعها است که مراجعه‌کننده به مطلب مورد نظر خود مثلا در دایرةالمعارف دست مییابد.

البته مطلوب اینست که در یک کتاب مرجع، هر موضوع تحت عنوان مشهور یا جزءِ مشهور یا خاص عنوان خود بیاید، یعنی چنین عنوان یا جزءْ صدرِ مطلعْ قرار داده شود. این حکم کلی، اگرچه گفتنش بزبان آسان است، در عمل هم مؤلفین دایرةالمعارف و هم مراجعه‌کنندگان را دوچار مشکلات جدی میکند، زیرا ـقطع نظر از عناوین مشهور یک کلمه‌ای (مانند «ریاضیات»، «باران»، «رادیوم»، و غیره)ـ در بسیاری موارد وسیله‌ی قاطعی برای انتخاب مطلعها بدست نمیدهد. مثلا آیا موضوع کپسول زمان را با مطلع مستقیم **کپسول زمان** در ردیف الفبائی «ک» درج کنیم یا با مطلع معکوس **«زمان، کپسول»** در ردیف «ز»؟ آیا امپراطوری بریتانیا و امپراطوری مقدس روم را با همین عناوین بیاوریم یا با مطلعهای معکوس **«بریتانیا، امپراطوری»** و **«روم، امپراطوری مقدس»**؟ آیا موضوع اسید سولفوریک را تحت همین عنوان بیاوریم یا با مطلع **«سولفوریک، اسید»**؟ آیا آبادی امامزاده قاسم را با همین عنوان بیاوریم یا با مطلع معکوس **«قاسم، امامزاده»**؟ و در این صورت در باب مقبره‌ی معروف به امامزاده زید تکلیف چیست؟ و اگر ما مثلا موضوع امپراطوری بریتانیا را تحت مطلع اصلی **امپراطوری بریتانیا** آوردیم، و مراجعه‌کننده ـبملاحظه‌ی اینکه در این عنوان «بریتانیا» نسبت به «امپراطوری» اخص استـ مطلع **«بریتانیا، امپراطوری»** را جستجو کند تکلیف چیست؟ بدون تردید در بعضی از اینگونه موارد انتخاب مطلعها تا حدی بستگی پیدا میکند به تشخیص تنظیم‌کنندگان دایرةالمعارف، و چه بسا بعضی از مراجعه‌کنندگان به کتاب حاضر در برخی موارد با تشخیصی که ما داده‌ایم موافق نباشند، و مثلا آوردن موضوع امپراطوری بریتانیا را در ردیف الفبائی «بریتانیا» بجای ردیف **امپراطوری بریتانیا** (چنانکه در کتاب حاضر آمده است) ترجیح دهند. ما نمیتوانیم نظر آنان را تخطئه کنیم، اما این زحمت را به خود داده‌ایم که در این‌گونه موارد، عند اللزوم، بوسیله‌ی ارجاعات (فصل هشتم)، مراجعه‌کننده را به مطلع اصلی حواله دهیم، چنانکه مثلا در صفحه‌ی ۴۲۲، مطلع ارجاعی **«بریتانیا، امپراطوری»** آمده است، و به مطلع اصلی **امپراطوری بریتانیا** ارجاع شده.

ذکر این مشکلات، که صدها مورد مشابه دارد، برای جلب توجه مراجعه‌کنندگان است به این مطلب که، هر قدر هم در انتخاب مطلعها دقت شود، حاصل کار عاری از تشتتهائی نتواند بود.

علی رغم مشکلات مذکور، ضوابطی هم هست که دایرةالمعارف‌نویسان مغرب‌زمین آنها را رعایت میکنند، و ما نیز در کار حاضر منتهای کوشش را در رعایت آنها مبذول کرده‌ایم. بعلاوه، بسبب خصوصیات الفبای فارسی و مخصوصا اختلاف فاحش آن با الفبای زبانهای اروپائی، ناچار ضوابط دیگری هم برای تنظیم کار خود وضع کرده‌ایم. چون علم بر ضوابطی که در کتاب حاضر بکار رفته است برای تسهیل کار مراجعه‌کنندگان راهنمای مفیدی خواهد بود، ذیلا به ذکر آنها مبادرت میشود. البته این موضوع با روش ما در نقل و ضبط کلمات هم بستگی تام دارد، و باید آن قسمت هم مورد مطالعه قرار گیرد.

تأکید میکنیم که آنچه را در اینجا «ضابطه» یا «قاعده» میخوانیم نباید مثلا با ضوابط قاطع ریاضیات اشتباه کرد، و

انتظار داشت که هر ضابطه حدود مشخصی داشته باشد، و حالت یـا حالات مشخصی را فـراگیـرد، و لاغیر. در اینـگونه امور اِخْتِیاری، چنین ضوابطی وجود ندارد.

توضیحات ذیل ناظر به مطلعهای اصلی است، زیـرا بکار بردن مطلعهای ضمنی از تدابیری است که بـرای صرفه‌جوئی در جا و فواید دیگر (§۴۲) اتخاذ میشود.

**(الف)** بطور کلـی، انتخـاب مطلـعها بـر اساس عنوان مشخص‌کنـنده‌ی موضوع مورد نظر یا جزءِ خـاص این عنوان است، یا جزئی که چنین تلقی شود؛ چنانکه خواهد آمد.

**(ب)** در حالات ذیل عنوان مشخص‌کننده‌ی موضوعِ مطلع آن خواهد بود:

(۱) وقتی این عنوان یک‌کلمه‌ای باشد.

مثلا موضوع ریاضیات تحت مطلع **ریاضیات** درج میشود.

(۲) وقتی این عنوان از چند کلمه‌ی همپایه (یعنی همرتبه از لحاظ اهمیت در مشخص کردن موضوع) تشکیل یافته باشد.

مثلا انوار سهیلی تحت مطلع **انوار سهیلی**، اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی تحت مطلع **اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی**، و سازمان ملل متحد تحت مطلع **سازمان ملل متحد** معرفی میشوند.

**(ج)** وقتی این عنوان از چند کلمه تشکیل یافته باشد که قسمت مقدم آنها نسبت به قسمت مؤخر اخص است.

مثلا موضوع امریکای شمالی تحت مطلع **امریکای شمالی** درج میشود.

**(د)** در مورد اعـلام اشخاص، نام خانوادگی یـا کنیه یـا لقب یا تخلص و غیره (هر کدام اشهر باشد یا چنین تلقی شده باشد) مطلع مستقیم یا (خاصه در اعلام و القاب خارجی) صدر مطـلع معکوس قـرار داده میشود. پس مقـاله‌ی اسدی طوسی تحت مطلع مستقیم **اسدی طوسی**؛ مقاله‌ی چارلز رابرت داروین بـا مطـلع معـکوس **«داروین، چارلز رابرت»**؛ مقاله‌ی علی اکبر دهخدا با مطلع معکوس **«دهخدا، علی اکبر»**؛ مقاله‌ی «سر جوزف جان تـامسن» بـا مطـلع **«تامسن، سر جوزف جان»**؛ و مقـاله‌ی ضیاءالدین برنی با مطلع **«برنی، ضیاءالدین»** درج میشود.

در مواردی که جـزئی از نام نامشهور باشد یـا معمولا اسقاط شود، این جزء در مطلع در پرانتز قرار داده شده است. مثـلا مستشرقی کـه نـزد مـا به ادوارد بـراون معروفست نام کاملش ادوارد گـرنویل براون است، که تحت مطـلع **«براون، ادوارد (گرنویل)»** درج شده است.

**(ه)** در عناوین مـرکب، اگر قسمت مقدم عـام و قسمت مؤخر خاص یا نسبت به قسمت اول اخص باشد، قسمت اخیر صدر و قسمت اول ذیـل مطلع قـرار داده میشود. مثلا دریای راس (بنام سر جیمز کلارک راس) بـا مطلع معـکوس **«راس، دریای»**، و مقـبره‌ی معروف به امامـزاده زید با مطلع معکوس **«زید، امامزاده»**، و آیین بودا تحت مطـلع معکوس **«بودا، آیین»** درج میشود.

البـته، چنانکه از بند (ب) بـرمیآید، مواردی کـه یک تـرکیب جمعاً علم شده یـا سخت شهـرت یـافته باشد مشمول ضابطه‌ی اخیر نخواهد بود، زیـرا مثلا تصور نمیرود که کسی مقالدی بحر المیت را در ردیف الفـبائی «میت» یـا «المـیت» جستجو کند، بلکه در این مورد باید مطلع **بحر المیت** را جستجو کرد. همچنین آبادیهای معروف به امامزاده قاسم و امامزاده جعفر را (بر خلاف مقبره‌ی معروف بـه امامزاده زید) بـاید تحت مطلعهای **امامزاده قاسم** و **امامزاده جعفر** جستجو کرد.

عناوینی مثل شیخ، ملا، میرزا، و آقا نیز تـابع قاعده‌ی مـذکور است. مثلا زندگیـنامه‌ی میرزا حسین خان سپهسالار تحت مطـلع **«حسین خان سپهسالار، میرزا»** آمـده است؛ امـا آقا **نجفی** تحت مطلع **آقا نجفی** و مـلا صدرا تحت مطـلع **ملا صدرا**. در مورد القاب خارجی ذیلا توضیح داده خواهد شد.

**(و)** در مورد عناوینی کـه گاه با تصرفات دستوری و گـاه بدون آن استعمال میشوند یکی از این دو صورت مطلع قرار داده شده است، و دیگری عنـد اللـزوم بـدان ارجـاع شده. بالاخص، **اگـر عنوانی را بصورت جمـع میجوئیـد و نمییابید، بـه صورت مفرد آن نیز رجوع کنید (و بالعکس)**.

مثلا مقاله‌ی مربوط به قوم سلت تحت مطلع اصلی **سلتها** درج شده است، و **سلت** بدان ارجاع شده.

### §۴۴ـ القاب خارجی

القاب خارجی ممکن است برای بعضی از فارسی‌زبانان ایجاد مشکـلاتی بکند. در کتاب حاضر مقـالـه‌ای تحت مطلع **القاب و عناوین اشرافی اروپائی** آمده است، و در آن به القاب و عناوین مشهور اشاره شده. بعلاوه، برای بعضی از القاب مشهور (مانند ارل و لرد) مقالات جداگانه در کتاب درج شده است